

Aneta Kaźmierczyk

Kinga Michałowska

Katedra Prawa Cywilnego i Gospodarczego
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Nietykalność i integralność w projekcie księgi pierwszej Kodeksu cywilnego – analiza prawnoporównawcza

Streszczenie

W artykule zwrócono uwagę na zagadnienie poszerzenia treści art. 21 projekt pierwszej księgi Kodeksu cywilnego o dwa ściśle ze sobą związane dobra osobiste, tj. nietykalność i integralność. Proponowane poszerzenie treści zbioru dóbr osobistych potwierdza dotychczasowe stanowisko doktryny, co do potrzeby zagwarantowania szczególnej ochrony cennym dla jednostki i narażonym na szczególne zagrożenie wartościom w postaci wskazywanych dóbr. Z przedstawionej analizy prowadzonej na podstawie międzynarodowych aktów i dokumentów oraz orzecznictwa ETPC wynika, że pojęcie integralności jest niewątpliwie zakorzenione w podstawowych prawach człowieka, takich jak godność, wolność, prywatność, a jego zakres interpretacyjny jest bardzo szeroki, pozwalający na wyodrębnienie rozmaitych ujęć i postaci integralności, m.in. integralności biologicznej, genetycznej, moralnej, seksualnej.

Słowa kluczowe: tożsamość, integralność, nietykalność, dobra osobiste, prywatność.

1. Wprowadzenie

Nietykalność i integralność osoby ludzkiej stanowią jedno z podstawowych wartości chronionych zarówno w międzynarodowym, jak i krajowym porządku prawnym. Integralność odnosi się do tych obszarów osobowości człowieka, które z jednej strony pozwalają na wyodrębnienie jednostki jako indywiduum, z drugiej – wskazują jej miejsce w świecie i w relacjach zewnętrznych. Integralność stanowi jedno z podstawowych dóbr osobistych człowieka jako przysługującego jednostce prawa podmiotowego (prawa do integralności własnej osoby), natomiast trudności sprawia wyznaczenie zakresu pojęciowego tej szczególnej, występującej w rozmaitych odmianach i zbudowanej z wielu elementów wartości. Zgodnie z sygnalizowaną przez działającą przy Prezesie Rady Ministrów Radę Legislacyjną oraz przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego potrzebą scalania polskiego prawa cywilnego jego realizacja następuje m.in. poprzez ujednoczenie pojęć oraz poprzez wydawanie aktów prawnych charakteryzujących się wysokim stopniem ogólności oraz syntetycznym ujęciem. Proponowane przez projekt pierwszej księgi Kodeksu cywilnego z 2009 r. (projekt I ks. k.c.) założenia powinny być przyjmowane z wykorzystaniem jasnych zasad regulujących obszerne dziedziny życia społecznego [Wróbel 2007, s. 36]. Konsekwencją wyznaczonych celów jest konieczność respektowania kluczowych dla całego systemu zasad oraz wprowadzenie ujednoczonych pojęć kodeksowych warunkujących spójność całego systemu prawnego. Jednym z zakresów wymagających uszczegółowienia i uaktualnienia są regulowane przepisami Kodeksu cywilnego zagadnienia ochrony niemajątkowych interesów podmiotów prawa (szczególnie osób fizycznych), co w związku z coraz to nowymi stanami i zagrożeniami zachodzącymi w życiu społecznym jest szczególnie istotne. Zgodnie z tak przyjętym założeniem, zagadnienie integralności i nietykalności osoby fizycznej, ujęte w art. 21 projektu pierwszej księgi k.c. dóbr osobistych, zdaje się badawczo inspirujące.

Opierając się na przyjętej metodzie badawczej – analizie dogmatycznej i analizie orzecznictwa ETPC jak i krajowych sądów powszechnych – podjęto próbę wykazania, że integralność stanowi złożone dobro osobiste, a doprecyzowanie jej obszaru pojęciowego wymaga uwzględnienia rozmaitych zakresów, pozwalającego na wyodrębnienie rozmaitych ujęć i postaci integralności m.in. integralności biologicznej, genetycznej, moralnej czy seksualnej.

2. Dobra osobiste – pojęcie i natura. Stan obecny i stan projektowany

Polski Kodeks cywilny nie definiuje pojęcia dobra osobistego, opierając się na konstrukcji otwartego zbioru dóbr prawnie chronionych, wskazanych w art. 23 k.c., zgodnie z którym „dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”. Określenie „dobra osobiste” odnosi się do uznawanych przez system prawny wartości (wysoko cenionych stanów rzeczy) obejmujących fizyczną i psychiczną integralność człowieka, jego indywidualność oraz godność i pozycję w społeczeństwie, co stanowi przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej [Radwański 2005, s. 160–161]. W literaturze poszczególni autorzy, poprzestając na analizach pojęcia dobra osobistego, wypuklają charakterystyczne dla niego elementy, co daje podstawę do wyodrębnienia pewnych grup poglądów w zakresie istoty pojęcia dóbr osobistych. Po pierwsze można wskazać zwolenników odwoływania się do pojęcia osobowości, podkreślając, że „dobra osobiste to wartości niemajątkowe, wiążące się z osobowością człowieka, uznane powszechnie w danym społeczeństwie” [Szpunar 1979, s. 106]. Akcentując ich integralny związek z podmiotem, wskazują, że są to „wartości o charakterze niemajątkowym, ściśle związane z osobą ludzką, (...) będące wyrazem jej odrębności psychicznej i fizycznej” [Cisek 1989, s. 39]. Grupę drugą tworzą ci przedstawiciele doktryny, którzy w definiowaniu pojęcia dobra osobistego zwracają uwagę na element psychicznej i fizycznej integralności, wskazując, że „dobra osobiste to uznane przez system prawny wartości (tj. wysoko cenione stany rzeczy) obejmujące fizyczną i psychiczną integralność człowieka, jego indywidualność oraz godność i pozycję w społeczeństwie, stanowiącą przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej” [Radwański 1996, s. 135]. Do grupy trzeciej można zaliczyć autorów traktujących pojęcie dobra osobistego w kategorii praw czy też „zbioru chronionych przez prawo interesów” [Smith 2006, s. 207–208]. Ujmując dobra osobiste w kategorii wartości, polski system prawny uznaje je za „wysoko cenione stany rzeczy” obejmujące fizyczną i psychiczną integralność człowieka, jego indywidualność oraz godność i pozycję w społeczeństwie, stanowiącą przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej [Pazdan 2011, s. 120].

Podobny pogląd wyraża orzecznictwo, podkreślając, że dobra osobiste pojmowane są w kategorii „wartości niematerialnych łączących się ściśle z jednostką ludzką (...) powstających i wygasających z podmiotem podlegającym ochronie” [Wyrok SN z 25 maja 2011 r.].

Natura dóbr osobistych w polskim systemie prawnym ukształtowana jest niewątpliwie przyjętym przez ustawodawcę modelem i sposobem ich ochrony. Model ten (zawarty w art. 23 k.c.) wskazuje na przyjętą przez polskiego ustawodawcę koncepcję pluralistyczną opartą na istnieniu wielu dóbr osobistych i wielości odpowiadających im praw podmiotowych w postaci chroniących je praw osobistych [Dmowski i Rudnicki 2003, s. 97]. Podobnie jak kiedyś S. Grzybowski, tak obecnie większość przedstawicieli doktryny stoi na stanowisku, że istnieje pojęciowo nieograniczona, ale konkretnie zawsze skończona liczba poszczególnych dóbr osobistych i praw osobistych o zmiennym składzie i przy tendencji do zjawiania się coraz to nowych praw osobistych [Grzybowski 1974, s. 297]. Wskazać należy na podkreślany przez Z. Radwańskiego „walor operatywności” koncepcji wielości dóbr osobistych i wielości odpowiadających im praw osobistych, która, zdaniem autora, „pozwala ustalić treść poszczególnych praw, uwzględniając odpowiednie zespoły norm pozakodeksowych odnoszących się do poszczególnych dóbr osobistych i to w sposób nadający się do stosowania ich przez sądy” [Radwański 1996, s. 172]. Zwolennicy koncepcji monistycznej (we wcześniejszych ujęciach) podkreślali istnienie jednego podmiotowego prawa osobistości i jednego ogólnego dobra osobistego [Bidziński i Serda 1986, s. 47]. Obecnie zwraca się uwagę, że przy założeniu istnienia jednolitego prawa osobistości, prawo to obejmuje wiele różnorodnych dóbr osobistych znajdujących uzasadnienie w naturze osobowej godności człowieka. Jest ono źródłem innych podmiotowych praw osobistych, którym odpowiadają dostatecznie skonkretyzowane dobra osobiste [Safjan 2002, s. 241].

W projekcie pierwszej księgi k.c., zgodnie z treścią art. 2 dobra osobiste zaliczone zostały do kategorii dóbr prawnie chronionych. W uzasadnieniu wskazano, że celem projektowanego rozwiązania jest wskazanie ważniejszych dóbr prawnie chronionych na obszarze prawa prywatnego, dla którego Kodeks jest podstawowym aktem prawnym. Zwrot „dobra prawne” – przejęty z holenderskiego kodeksu cywilnego – lepiej wyraża sens tego, co w aktualnym kodeksie cywilnym określane jest „przedmiotem prawa” [*Księga pierwsza...* 2008, s. 11]. W takim ujęciu służy do dookreślenia zakresu prawa prywatnego bez względu na to, czy dla wskazanych w art. 2 projekt pierwszej księgi k.c. dóbr prawnych istnieją czy też nie istnieją inne, obok ogólnej regulacji Kodeksu, podstawy¹.

Pod względem konstrukcyjnym projektowana ochrona dóbr osobistych nadal oparta jest na założeniu wielości podmiotowych praw osobistych odnoszących

¹ W uzasadnieniu podkreślono jednocześnie, że katalog tych dóbr wskazuje na ich przedmiotowy, a nie podmiotowy charakter, a wyodrębnienie poszczególnych dóbr prawnych implikuje, że odnoszą do nich odmienne reżimy prawne, np. dobra niematerialne o charakterze majątkowym, takie jak: pieniądze (pkt 8), papiery wartościowe (pkt 9) oraz dobra o charakterze majątkowym wymienione w punktach 10–14 [*Księga pierwsza...* 2008, s. 11–12].

się do poszczególnych dóbr². Powielając dotychczasową konstrukcję otwartości zbioru dóbr osobistych, art. 23 k.c. pozostawia orzecznictwu możliwość do kreowania nowych dóbr osobistych. Mimo postulowanej w piśmiennictwie oraz w zielonej księdze potrzeby dookreślenia treści poszczególnych dóbr osobistych, proponowana konstrukcja art. 21 projektu pierwszej księgi k.c. pozostała w niezmienionym kształcie w stosunku do art. 23 k.c. W uzasadnieniu projektu wykazano obawę przed trudnościami związanymi z wyodrębnieniem kryterium wyróżnienia dóbr osobistych, które w Kodeksie miałyby podlegać owej szczegółowej regulacji [*Księga pierwsza...* 2008, s. 35]. Z uwagi na fakt, iż dobra osobiste i ich ochrona musiała by w takiej sytuacji odnosić się do innych niż Kodeks aktów prawnych, dookreślenie ich treści pociągało by za sobą konieczność przeniesienia do Kodeksu regulacji odnoszących się po pierwsze do poszczególnych dóbr osobistych zawartych w tych innych aktach (np. w kodeksie pracy, w prawie autorskim, w prawie medycznym), po drugie do dookreślenia treści dóbr osobistych wyodrębnionych przez judykaturę [*Księga pierwsza...* 2008, s. 35].

3. Pojęcie integralności i tożsamości jednostki

Pojęcie integralności jednostki jest niejednoznaczne nie tylko od strony językowej, ale i w aspekcie jej struktury oraz zróżnicowanego zakresu. Integralność (łac. *integer* – nietknięty, nienaruszony, całkowity, zupełny) oznacza nienaruszalność, kompletność, całość. Jak zauważa Z. Kędzia, „wartość ta ma złożoną strukturę i bardzo szeroki zakres, wchłaniając niejako wiele wartości o charakterze cząstkowym, ma odniesienie do różnych sfer życia jednostki (...), to nie tylko arytmetyczna suma składników, lecz także istnienie tych składników w pewnym uporządkowaniu ustalonym więzami, które pozwalają określonej całości egzystować jako osobna całość” [Kędzia 1989, s. 17–18, 22].

W doktrynie pojęcie integralności (ujmowane często w odniesieniu do integralności osobistej) odnoszone jest do nienaruszalności, autonomii, nietykalności i przedstawiane w kontekście praw człowieka. Po pierwsze integralność odnoszona jest do wolności wyrażającej się w prawie do zachowania własnej tożsamości, indywidualności i odmienności. Pozbawienie człowieka wolności może automatycznie spowodować naruszenie integralności w aspektach takich wartości, jak: życie, godność, bezpieczeństwo osobiste, nietykalność osobista, powodując jednocześnie

² W uzasadnieniu do projektu wskazano, że „według przekonującego poglądu doktryny, system ten ma zwłaszcza przewagę nad jednym ogólnym prawem osobowości, uznawanym za podstawę ochrony w niektórych ustawodawstwach (np. prawo niemieckie), że jest bardziej operatywny. Argumenty na rzecz przyjętej konstrukcji wynikają również z silnego dla niej poparcia w polskiej cywilistyce i bogatego orzecznictwa” [*Księga pierwsza...* 2008, s. 35].

złamanie zakazów w postaci zakazu tortur, nieludzkiego bądź okrutnego traktowania [Kędzia 1989, s. 21].

Na szczególną uwagę zasługuje lokowane w wolności pojęcie tożsamości jednostki, które podobnie jak integralność z uwagi na swoją wieloznaczność występuje w wielu ujęciach (tożsamość genetyczna, seksualna, emocjonalna). Etymologia słowa tożsamość wskazuje na jego łacińskie korzenie (*idem, eadem* – ten sam, taki sam, jednakowy). W takim też rozumieniu występuje w większości języków (ang. *identity*, fr. *identique*, hiszp. *idéntico*), jedynie w języku niemieckim tożsamość określana jest jako *die identität*, a określenie „ten sam” jako *derselbe*. W języku polskim oznacza zgodność, a nawet zastępowalność, rzeczywistość lub symboliczną [Pietrzak 2014, s. 90]³. W ujęciu prawnym jest ona łączona z prawami człowieka jako prawo naturalne, podstawowe) i ujmowana w postaci prawa do poznania własnej tożsamości zgodnej z naturalnym pochodzeniem. W orzecznictwie ETPC zauważyć można łączenie prawa do tożsamości z poszanowaniem życia prywatnego i rodzinnego⁴. W literaturze wskazuje się, że norma gwarantująca prawo do poszanowania życia rodzinnego obejmuje kilka praw powszechnych i wolnościowych, których celem jest ochrona sfery prywatności, w tym m.in. prawo do poznania swojej tożsamości [Piechowiak 1999, s. 111; Pietrzak 2014, s. 97]. Jedną z nielicznych definicji tożsamości zawarta jest w Międzynarodowej deklaracji w sprawie danych genetycznych człowieka z 16 października 2003 r. [Jasudowicz 1998, s. 96]. Zgodnie z art. 3 zatytułowanym *Tożsamość jednostki* „każda jednostka posiada charakterystyczne dziedzictwo genetyczne. Mimo wszystko tożsamość jednostki nie może być sprowadzana do cech genetycznych, ponieważ obejmuje ona kompleks czynników edukacyjnych, środowiskowych i osobistych oraz więzi emocjonalne, społeczne, duchowe i kulturalne z innymi jednostkami i zawiera wymiar wolności”. Mimo bezpośredniego odniesienia do genotypu istoty ludzkiej (tożsamości genetycznej), deklaracja ujmuje tożsamość szeroko, całościowo wskazując na budujące ją elementy. Tak rozumiana zdaje się pojęciem szerszym od integralności, która w rozmaitych swoich odmianach zawiera się w tożsamości. Wskazane w pojęciu tożsamości elementy określają jednostkę zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym. Mimo że w zakresie prowadzonych rozważań odnoszących się do pojęcia integralności, szczególnie istotna jest tożsamość indywidualna, także jej zbiorowa (grupowa) postać wpływa bezpośrednio na dookreślenie jednostki jako podmiotu funkcjonującego w społeczności, traktowanego całościowo. Tożsamość zbiorowa

³ Por. szczegółowe badania autorki w obszarach filozofii i psychologii.

⁴ Życie rodzinne występuje w szerokim ujęciu, obejmując swoim zakresem nie tylko relacje rodzinne, których podstawę stanowią więzy krwi, małżeństwo czy przysposobienie, ale relacje emocjonalne, wspólne zamieszkanie, przywiązanie, wzajemne zainteresowania (por. [Pietrzak 2004, s. 97]).

stanowi samoistną wartość i jest ujmowana jako „spoiwo solidarności społecznej” odnoszonej do relacji kulturowych, społecznych, etnicznych⁵ podkreślających świadomość odrębności zbiorowości, spajających tę zbiorowość i wyznaczających jednostce jej własne miejsce [*Pojęcie tożsamości* 1998]. Istotne jest również to, że źródła tożsamości upatruje się w wolności jednostki. Należy więc przyjąć, że tożsamość jednostki (zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym), jej autonomia i prawo do odmienności wywodzone są bezpośrednio z wolności.

Po drugie jako źródło integralności wskazuje się wartość podstawową, tj. godność. Jak podkreślają A. Michalska i T. Twardowski [1999, s. 39], „koncepcja integralności służy wskazaniu tych aspektów egzystencji ludzkiej, które są szczególnie istotne dla poszanowania wartości fundamentalnej, za jaką uznaje się godność człowieka”. Potwierdzeniem takiego założenia są zapisy (deklaracje) zawarte w międzynarodowych dokumentach, m.in. art. 1 Konwencji bioetycznej, który zaczyna się od słów: „strony niniejszej Konwencji chronią godność i tożsamość istoty ludzkiej”.

Po trzecie integralność wiązana jest również z autonomią jednostki, jej niezależnością i wolnością wyboru [Sieghardt 1985, s. 138].

Po czwarte integralność i działania ją naruszające również odnoszą się do zagrażających czy naruszających integralność szeroko ujmowanych działań medycznych (zarówno terapeutycznych, nieterapeutycznych, eksperymentalnych, jak i badań) w tym ingerencji w genom ludzki oraz zabiegi sztucznie wspomaganą prokreacji.

Wskazane powyżej dobra jednostki (wartości), traktowane jako źródła integralności, skłaniają do wskazania pewnych powiązań i zachodzących pomiędzy nimi zależności. Z prawa do godności i prawa do wolności wywodzone jest prawo jednostki do tożsamości, w którym zawarta jest m.in. integralność jednostki w rozmaitych jej formach. Mimo że każda z wskazanych wartości stanowi dobro samoistne, to w odniesieniu do integralności tworzą pewien powiązany i oparty na wzajemnych zależnościach układ.

W psychologii i w filozofii integralność łączona jest z uczciwością względem samego siebie, w kontekście osobistej autentyczności, swobody i czystości myśli, działania zgodnego z własną wolą [Williams 1981, s. 4], własnymi przekonaniem, realizowania zamierzonych celów, nadawania życiu indywidualnego charakteru [Cox, La Caze i Levine 1999, s. 518]. Przejawia się ona również na płaszczyźnie zawodowej w odniesieniu do uczciwości zawodowej [Godlovitch 1993, s. 580]⁶.

⁵ Por. wyrok ETPC z 27 kwietnia 2010 r., Ciubotaru vs. Mołdawia, nr 27138/04, w: [*Podręcznik europejskiego prawa...* 2014, s. 117].

⁶ Jak wskazuje S. Godlovitch, integralność to relacja pomiędzy normami wewnętrznej jedności, moralności i uczciwości. Uczciwość zawodowa jest quasi-moralna, a nie prawdziwie moralna, ponieważ jej normy odnoszą się do wewnętrznych zasad wykonywania zawodu znanych jedynie

4. Integralność w świetle unormowań i dokumentów międzynarodowych oraz orzecznictwa ETPC

W międzynarodowym systemie praw człowieka do pojęcia integralności odwołują się: Amerykańska Konwencja Praw Człowieka z 1969 r. (Konwencja z San Jose)⁷, Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów z 1979 r. (*African Charter on Human and Peoples' Rights*) oraz Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 2000 r. (po wejściu w życie 12 grudnia 2007 r. traktatu z Lizbony stanowi zgodnie z traktatem ustanawiającym konstytucję dla Europy jej fragment – cz. II Konstytucji UE).

Jednym z pierwszych międzynarodowych dokumentów, w którym znalazło się określenie integralności jest zapis art. 5 Konwencji z San Jose zatytułowany *Prawo do integralności osoby*. Zgodnie z treścią pkt 1 „każdy ma prawo do poszanowania swojej integralności fizycznej, umysłowej i moralnej”. W dalszej części art. 5 odnosi się generalnie do wolności i sytuacji, w których jednostka jest jej pozbawiona, wskazując jednocześnie, że źródłem wolności i powszechnie ustanowionych zakazów (tortur, okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania) jest przyrodzona godność osoby ludzkiej. Stąd wywodzona z prawa do wolności integralność w ujęciu Konwencji jest również ujmowane jako „nienaruszalność” [Kędzia 1989, s. 18]. Warto zauważyć, że Konwencja wśród praw podstawowych oprócz prawa do integralności wymienia prawo do wolności osobistej (art. 7 Konwencji) w aspekcie bezpieczeństwa osoby, zatrzymania, tymczasowego aresztowania i związanych z nimi praw człowieka.

Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów w art. 4 stanowi, że „osoby ludzkie są nienaruszalne. Każda osoba będzie miała prawo do poszanowania jej życia oraz jej integralności fizycznej i moralnej. Nikt nie może być samowolnie pozbawiony tego prawa”. W literaturze podkreśla się, że zaakcentowana w części pierwszej „nienaruszalność osoby” nadaje kontekst całemu przepisowi [Kędzia 1989, s. 19]. Konwencja wskazuje dwa podstawowe aspekty integralności – integralność fizyczną i integralność moralną.

Integralność i potrzeba jej ochrony zostały dostrzeżone w zaleceniach Rezolucji XI Międzynarodowej Konferencji o Prawach Człowieka z 1968 r., w których wskazano konieczność podjęcia prac nad zakresem praw człowieka związanych

jego członkom. Uczciwość zawodowa jest specyficzna dla sfery zawodu, ale nie całkowicie niezależna od moralności i stanowi ważny wkład do życia moralnego.

⁷ Amerykańska Konwencja Praw Człowieka, podpisana w San Jose w 1969 r., weszła w życie 1978 r., stanowiąc podstawowy dokument, na którym opiera się interamerykański system ochrony praw człowieka (por. [Wąsiewicz-Szczepańska 2000, s. 214–217]).

z rozwojem nauki i technologii⁸ [Kędzia 1989, s. 19]. Efektem prac było opracowanie czterech raportów Sekretarza Generalnego ONZ, których zasadniczym celem była ocena skutków rozwoju nauki i technologii dla fizycznej i psychicznej integralności człowieka. Szczególnie ważny był trzeci z raportów zatytułowany *Ochrona ludzkiej osobowości i jej fizycznej oraz intelektualnej integralności w świetle postępu w biologii, medycynie i biochemii*⁹. Raport ten stanowił podwaliny uchwalonej w Paryżu 12 kwietnia 1998 r. Konwencji o ochronie praw człowieka i godności osoby ludzkiej w kontekście zastosowań biologii i medycyny (Konwencja bioetyczna)¹⁰ [Jasudowicz 1998, s. 3]. Szczególnie istotny jest art. 1 Konwencji, w którym podkreślono, że „strony niniejszej Konwencji chronią godność i tożsamość istoty ludzkiej i gwarantują każdej osobie, bez dyskryminacji, poszanowanie jej integralności i innych podstawowych wolności i praw wobec zastosowań biologii i medycyny”. Zaakcentowana w art. 1 Konwencji bioetycznej tożsamość, umiejscowiona obok godności, podkreśla znaczenie i wagę konwencyjnej wizji istoty ludzkiej, poszerzając zakres pojęciowy godności o aspekty integralności fizycznej i psychicznej jednostki, postrzeganej jako szczególnego rodzaju całość materialnej i duchowej egzystencji. W protokole dodatkowym w sprawie testów genetycznych wykonywanych w celach medycznych¹¹, w treści art. 1 Protokołu podkreślono, że jego zasadniczym celem jest ochrona godności i tożsamości wszystkich istot ludzkich oraz poszanowanie integralności oraz innych podstawowych praw i wolności w kontekście testów genetycznych¹².

Autonomia, autentyczność i niepowtarzalność istoty ludzkiej stanowią również przedmiot badań i ochrony w dokumentach UNESCO. Zgodnie z art. 2 pkt b Powszechnej deklaracji w sprawie genomu ludzkiego i praw człowieka z 11 listopada 1997 r. [Jasudowicz, Czepek i Kapelańska-Pręgowska 2014, s. 92], odnoszącego się do poszanowania godności i innych praw podstawowych, godność tworzy imperatyw niedopuszczalności redukowania jednostek do ich cech genetycznych, stwarzając jednocześnie wymóg poszanowania niepowtarzalności i różnorodności

⁸ Final Act of the International Conference on Human Rights, UN Publications No. E 68. XIV, 2, s. 12.

⁹ UN Doc. E/CN.4/1172 i Ddd. 1–3 z 1975 r.

¹⁰ Konwencja o ochronie praw człowieka i godności osoby ludzkiej w kontekście zastosowań biologii i medycyny: Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie, przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 19 listopada 1996 r.

¹¹ Protokół dodatkowy do Konwencji bioetycznej w sprawie testów genetycznych wykonywanych w celach medycznych, otwarty do podpisu 27 listopada 2008 r.

¹² Zgodnie z art. 2 Protokołu pojęcie testów genetycznych obejmuje testy, które są wykonywane w celach medycznych, obejmujących analizę próbek genetycznych pochodzenia ludzkiego i mających na celu identyfikację cech genetycznych danej osoby, które zostały odziedziczone albo nabyte w okresie wczesnego rozwoju prenatalnego.

jednostki. W ten sam sposób ochrona tożsamości i integralności zaakcentowana jest we wspomnianej już Międzynarodowej deklaracji w sprawie danych genetycznych człowieka z 16 października 2003 r.

W europejskim systemie praw człowieka integralność jest prawem wtórnym wywodzonym z kilku źródeł. Po pierwsze, jako źródło integralności wskazywana jest wolność zarówno w rozumieniu ogólnym z wszelkimi mogącymi ją ograniczyć bądź pozbawić działaniami, jak i ujmowana wężiej w odniesieniu do rozmaitych jej aspektów, w tym m.in. w zakresie prowadzenia badań naukowych na ludziach bez ich zgody [Lang 2004, s. 233]. Po drugie, źródłem tym jest prawo do prywatności jednostki ujmowane najczęściej w postaci życia prywatnego i życia rodzinnego. W podstawowym dla ochrony praw człowieka akcie prawnym – Europejskiej konwencji praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r.¹³ integralność nie jest wymieniona wprost, a jej podstawą jest art. 8 Konwencji odnoszący się do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego [Wyrok ETPC z 21 czerwca 2012 r., *E.S. vs. Szwecja*, Wyrok ETPC z 7 lutego 2012 r., *Von Hannover vs. Niemcy*], z uwagi na przypisywany mu szeroki konwencyjny zakres [Roagna 2012, s. 26]. Ujmowana jako element życia prywatnego, w ujednoliconym orzecznictwie ETPC, integralność ujmowana jest w sposób następujący: „pojęcie życia prywatnego jest szerokim terminem niedającym się zdefiniować w sposób wyczerpujący. Obejmuje on fizyczną i psychiczną integralność osoby. Może zatem uwzględniać szereg aspektów fizycznej i społecznej tożsamości osoby” [Wyrok ETPC z 3 kwietnia 2012 r., *Gillberg vs. Szwecja*]. ETPC podkreśla, że ze źródłowego dla integralności art. 8 Konwencji wynika również prawo do rozwoju osobistego oraz prawo do nawiązania i rozwijania relacji z innymi ludźmi oraz ze światem zewnętrznym. W podobny sposób pojęcie integralności ujęte zostało w wyroku ETCP z 7 lipca 2012 r., *Axel Springer AG vs. Niemcy*, w którym Trybunał stwierdził, że „pojęcie życia prywatnego jest szerokim terminem niepoddającym się wyczerpującemu zdefiniowaniu, który dotyczy fizycznej i psychicznej integralności osoby, a tym samym może obejmować szereg aspektów tożsamości osoby, takich jak: identyfikacja płciowa, orientacja seksualna, imię, nazwisko lub elementy związane z prawem do jej wizerunku. Obejmuje ona informacje osobiste, co do których osoby mogą w uprawniony sposób oczekiwać, iż nie zostaną one opublikowane bez ich zgody”. Z kolei w wyroku z 20 października 2012 r., *P. i S. vs. Polska*, Trybunał podkreślił, że na państwach spoczywa obowiązek zapewnienia prawa swych obywateli do skutecznego poszanowania ich fizycznej i psychicznej integralności. Obowiązki te mogą pociągać za sobą przyjmowanie środków włącznie z prawem skutecznej i dostępnej ochrony prawa do poszanowania życia prywatnego”.

¹³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności weszła w życie 3 września 1953 r. (Polska ratyfikowała Konwencję 19 stycznia 1993 r.), tekst Konwencji wraz z protokołami dodatkowymi – www.bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka (dostęp: 10.01.2015).

Dokumentem, w którym prawo do integralności jest wymienione w sposób bezpośredni, jest Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej¹⁴. Prawo do integralności określone jest w art. II-63, mianowicie: „Każdy ma prawo do poszanowania swojej integralności fizycznej i psychicznej. W dziedzinie medycyny i biologii, muszą być szanowane w szczególności: swobodna i świadoma zgoda osoby zainteresowanej wyrażona zgodnie z procedurami określonymi przez ustawę, zakaz praktyk eugenicznych, w szczególności tych, których celem jest selekcja osób, zakaz wykorzystywania ciała ludzkiego i jego poszczególnych części jako źródła zysku, zakaz reprodukcyjnego klonowania istot ludzkich”. Tak ujęta wskazuje na unijną akceptację tej szczególnej dla każdego człowieka wartości [Bonde 2004, s. 49].

Podobnie jak w orzecznictwie ETPC integralność obejmuje dwa podstawowe ujęcia psychiczną i fizyczną.

Integralność fizyczna wyraża się głównie w autonomii jednostki, w dysponowaniu własnym ciałem, nietykalności osobistej oraz cielesnej [Jackiewicz 2003, s. 55 i nast.; Kędzia 1989, s. 24 i 28; Skorek 2009, s. 124 i nast.]. Tak ujmowana daje podstawę do uznania, że źródłem prawa do integralności jest godności człowieka. Wyodrębnione w niej elementy służą podkreśleniu i wskazaniu tych aspektów egzystencji osoby ludzkiej, które ze względu na poszanowanie godności są szczególnie istotne [Klecha 2002, s. 64]. Z takiego ujęcia integralności wynikają też jasno sprecyzowane zakazy, z których pierwszy odnosi się do ingerowania w sferę psychiczną i fizyczną jednostki bez wyrażonej przez nią zgody, drugi do praktyk eugenicznych, trzeci do traktowania ludzkiego ciała jako źródła zysków i czwarty do reprodukcyjnego klonowania. W orzecznictwie ETPC naruszenie integralności fizycznej odnoszone jest do nietykalności osobistej i cielesnej. W wyroku ETPC z 9 marca 2004 r., *Glass vs. Zjednoczone Królestwo*, Trybunał podkreślił, że podanie lekarstw (leczenie morfiną) poważnie choremu dziecku przez personel szpitalny bez zezwolenia sądu i wbrew woli matki będącej przedstawicielem ustawowym pacjenta narusza art. 8 Konwencji Praw Człowieka, prawo do prywatności dziecka, a w szczególności jego integralność fizyczną [Świdowska 2004, s. 105]. ETPC w wyroku z dnia 13 maja 2008 r., *Juhnke vs. Turcja*, podkreślił, że poddanie osadzonej w zakładzie karnym badaniu ginekologicznemu bez jej swobodnej i świadomej zgody stanowi ingerencję w integralność fizyczną.

Integralność psychiczna zaś (określana również jako intelektualna, mentalna) oznacza wewnętrzną spójność właściwości psychicznych, pozwalającą jednostce

¹⁴ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 r., która po wejściu w życie 12 grudnia 2007 r. traktatu z Lizbony stanowi zgodnie z traktatem ustanawiającym Konstytucję dla Europy jej fragment (cz. II Konstytucji), stąd odniesienia do Karty są jednocześnie odniesieniami do Konstytucji UE z zachowaniem numeracji właściwej dla Konstytucji.

na respektowanie własnej hierarchii wartości, na podjęcie racjonalnych działań zmierzających do założonych celów oraz autonomii jednostki w kształtowaniu własnych postaw i własnej drogi życiowej [Kędzia 1998, s. 24]. W tym znaczeniu jest ona wywodzona z osobowości człowieka, stąd określa się ją jako „integralność osobowości”¹⁵. W ocenie Trybunału integralność psychiczną naruszają działania, których skutki mogą spowodować ujemne następstwa w psychice jednostki, szczególnie w stosunku do osób o ograniczonej sprawności psychicznej i osób pozbawionych wolności [Wyrok ETPC z 25 stycznia 2000 r., Bensaid vs. Zjednoczone Królestwo, Wyrok ETPC z 16 kwietnia 2013 r., Aswat vs. Zjednoczone Królestwo, Wyrok ETPC z 16 maja 2002 r., Worva vs. Polska].

5. Integralność i nietykalność w projekcie Kodeksu cywilnego

W celu podkreślenia autonomii jednostki w obszarach ściśle związanych z jej osobą projekt I ks. k.c. wskazuje nowe dotychczas normatywnie niewyodrębnione dobro osobiste w postaci integralności. W bardzo skąpym uzasadnieniu, podkreślono jedynie, że wskazanie w art. 21 projektu pierwszej księgi k.c. integralności dyktowane jest aktualnymi problemami interwencji medycznych, pobierania tkanek, przeszczepów [*Księga pierwsza...* 2008, s. 37]. W związku z tym pojawia się pytanie czy zamieszczone w projekcie pierwszej księgi k.c., określenie „integralność” odnoszone ma być jedynie do integralności biomedycznej, czy też obejmie wszystkie wskazane powyżej jej aspekty. Pozostawienie w treści projektu obecnie proponowanego ogólnego ujęcia integralności powoduje, że integralność będzie obejmować swoim zakresem wszystkie związane z nią aspekty. Tak więc proponowane w projekcie pierwszej księgi k.c. ujęcie nie oddaje intencji i założeń twórców projektu.

Drugą, pozostającą w bezpośrednim związku z integralnością wartością, wskazaną w art. 21 projektu pierwszej księgi k.c., jest nietykalność, która inaczej niż w dotychczasowym kodeksowym brzmieniu jest ujmowana ogólnie, a nie tylko zawężona do nietykalności cielesnej. Zgodnie z utrwalonym w literaturze stanowiskiem, nietykalność cielesna traktowana jest jako wolność od niedozwolonych oddziaływań na ciało człowieka [Szpunar 1979, s. 123]. Jak trafnie wskazał Sąd Apelacyjny w Białymstoku, „naruszeniem nietykalności cielesnej są wszystkie czynności oddziałujące na ciało innej osoby, które nie są przez nią akceptowane.

¹⁵ J. Kędzia odwołuje się do definicji osobowości wskazanych przez G.W. Allporta, zgodnie z którymi osobowość stanowi dynamiczną organizację tych psychofizycznych systemów jednostki, które determinują jej specyficzny sposób przystosowania się do otoczenia. Stąd szczególnie istotną kwestią jest osadzenie osobowości jednostki w stosunkach ze światem zewnętrznym, co dla analizy prawniczej ma szczególne znaczenie.

Naruszenie nietykalności cielesnej nie musi łączyć się z powstaniem obrażeń, jednakże musi mieć ono wymiar fizyczny” [Wyrok s. apel. w Białymstoku z 9 sierpnia 2012 r.]. Z przytoczonych definicji nietykalności cielesnej wynika, że w pojęciu nietykalności akcent kładziony jest na jej stronę fizyczną z pominięciem bądź marginalizowaniem przeżyć psychicznych podmiotu¹⁶ [Dobrodziej 2003, s. 22]. Nietykalność cielesna łączona jest również ze swobodą życia seksualnego, integralnością seksualną, czystością, przy czym doktryna nie jest jednolita co do kwestii czy wskazane wartości mieszczą się w nietykalności cielesnej, czy też w wolności ewentualnie stanowią odrębne dobro osobiste. Mimo to dobro osobiste w postaci nietykalności cielesnej może być naruszone w wyniku różnego rodzaju działań medycznych, którym uprawniony jest poddawany. Dla uchylecia bezprawności tego rodzaju działań kluczową kwestią jest zgoda uprawnionego. Stąd nie bez powodu zarówno dawniejsza, jak i obecna literatura i orzecznictwo [Wyrok SN z dnia 27 sierpnia 1968 r.] odnoszą kwestie zgody na naruszenie nietykalności cielesnej do prawa medycznego. W związku z działaniami medycznymi najczęściej dochodzi do naruszenia tego dobra osobistego. Użyte określenie „działanie medyczne” ma na celu podkreślenie, że w jego obszarze mieszczą się nie tylko powoływane powszechnie zabiegi medyczne, ale i wszelkie działania, w tym badania, testy, eksperymentalne metody, które nie mieszczą się w zakresie pojęciowym zabiegu medycznego [Michałowska 2014, s. 80]. Ponadto należy zwrócić uwagę na kwestie związane z zastosowaniem metod wspomaganą prokreacji, które mimo rodzinno-prawnych konsekwencji mają swoje źródło w działaniach medycznych i świadomej oraz swobodnej zgodzie pacjentów (przyszłych rodziców) na ich podjęcie. Należy jednak podkreślić, że w tym obszarze zgoda pacjenta obejmuje nie tylko aspekt fizycznej, ale i psychicznej ingerencji, co znacznie przekracza pojęciowe granice nietykalności cielesnej [Michałowska 2014, s. 57]. Stąd konieczne wydaje się poszerzenie zakresu ochrony dóbr osobistych na oba wskazane obszary. Słuszne więc jest proponowane w treści art. 21 projektu pierwszej księgi k.c. zastąpienie nietykalności cielesnej pojęciem nietykalności bez zawężania jej zakresu. Już dawno doktryna podkreślała, że obok wymienionego w treści art. 23 k.c. życia ludzkiego, listę dóbr osobistych uzupełniają nietykalność i integralność fizyczna [Pazdan 2012, s. 1067].

¹⁶ Warto jednak zwrócić uwagę, że w literaturze wskazuje się również, iż działanie stanowiące naruszenie nietykalności cielesnej godzi w godność człowieka i wyrządza mu szczególną przykrość.

6. Podsumowanie

Analiza pojęć nietykalności i integralności wskazanych w treści projektowanego art. 21 k.c., ujętych w postaci dóbr osobistych, potwierdza dotychczasowe stanowisko doktryny co do potrzeby poszerzenia katalogu dóbr o cenne i narażone na szczególne zagrożenie wartości. Tak ujęte (choć nie nowe) oba dobra uszczegółwiają i interpretują godność ludzką – łączą ją nie tylko z wolnością, ale i z tożsamością jednostki. Przedstawiona powyżej analiza aktów normatywnych, dokumentów i tez orzeczniczych wskazuje, że integralność, bez względu na jej rodzaj (fizyczna, psychiczna, osobista, moralna, genetyczna, seksualna), stanowi jedno z najistotniejszych dóbr osobistych jednostki, a podniesiona do rangi wartości podstawowej na równi z godnością, życiem i wolnością wymaga rozwiązań ustawowych, które jasno i jednoznacznie będą stanowić gwarancję jej ochrony. Jednakże, z uwagi na sygnalizowaną wieloznaczność pojęcie integralności powoduje nie tylko trudności interpretacyjne, ale problematyczne jest również ustalenie jego zakresu. Tak więc mimo powszechnie akcentowanego braku potrzeby tworzenia zawężających poszczególne dobra osobiste definicji w przypadku integralności konieczne wydaje się choćby dookreślenie jej rodzaju, tym bardziej że przyporządkowanie integralności do dóbr osobistych wymienionych w treści art. 21 projektu pierwszej księgi k.c., było – jak podkreślono w uzasadnieniu – dyktowane aktualnymi problemami interwencji medycznych, pobierania tkanek i przeszczepów. Założenie to wskazuje, że zamiarem projektodawców była ochrona integralności biologicznej jednostki, czego w proponowanym ujęciu nie potwierdza projektowany zapis art. 21 projektu pierwszej księgi k.c., w którym proponuje się iloczyn logiczny nietykalności i integralności. Pozostawienie w treści projektu obecnie proponowanego ogólnego ujęcia integralności powoduje, że będzie ona obejmować wszystkie związane z nią aspekty. Tak ujęta nie oddaje intencji i założeń twórców projektu.

Proponowane, szerokie ujęcie nietykalności odpowiada aktualnym potrzebom ochrony podstawowych dóbr osobistych, a łącznie obie wskazane powyżej wartości uszczegółwiają i interpretują godność istoty ludzkiej, stanowiąc jednocześnie wyznacznik oceny wszelkich medycznych (w tym genetycznych) ingerencji.

Literatura

- Bidziński Z., Serda J. [1986], *Cywilnoprawna ochrona dóbr osobistych w praktyce sądowej* [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, red. J.S. Piątkowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Bonde J.P. [2004], *Konstytucja Unii Europejskiej – wersja z komentarzami*, www.en.euab.com (dostęp: 2.01.2015).

- Cisek A. [1989], *Dobra osobiste i ich niemajątkowa ochrona w Kodeksie cywilnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Cox D., La Caze M., Levine M.P. [1999], *Should We Strive for Integrity?*, „Journal of Value Inquiry”, nr 33(4).
- Dmowski S., Rudnicki S. [2003], *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga I. Część ogólna*, wyd. 5, LexisNexis, Warszawa.
- Dobrodziej E. [2003], *Ochrona dóbr osobistych. Aspekty prawne i praktyczne*, „AJG”, Ośrodek Postępu Organizacyjnego, Bydgoszcz.
- Godlovitch S. [1993], *The Integrity of Musical Performance*, „Journal of Aesthetics and Art Criticism”, vol. 51(4), <http://dx.doi.org/10.2307/431890>.
- Grzybowski S. [1974], *System prawa cywilnego*, t. I, wyd. 1, Ossolineum, Wrocław.
- Jackiewicz A. [2003], *Problematyka praw człowieka w świetle Karty praw podstawowych w aspekcie integracji Polski z Unią Europejską*, „Studia Europejskie”, nr 2.
- Jasudowicz T. [1998], *Europejskie standardy bioetyczne: wybór materiałów*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń.
- Jasudowicz T., Czepek J., Kapelańska-Pręgowska J. [2014], *Międzynarodowe standardy bioetyczne. Dokumenty i orzecznictwo*, ABC a Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Kędzia Z. [1989], *Prawo człowieka do integralności*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 3.
- Klecha K. [2002], *Integralność osoby ludzkiej w ujęciu Karty praw podstawowych*, „Prawa Człowieka”, z. 8.
- Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem* [2008], red. A. Flisek, C.H. Beck, Warszawa.
- Lang W. [2004], *Prawa podmiotowe i prawa człowieka* [w:] *Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Jasudowicza*, red. J. Białocekerkiewicz, M. Balcerzak, A. Czeczko-Durlak, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń.
- Michalska A., Twardowski T. [1999], *Prawo człowieka do integralności genetycznej*, „Państwo i Prawo”, z. 5.
- Michałowska K. [2014], *Charakter prawny i znaczenie zgody pacjenta na zabieg medyczny*, Difin, Warszawa.
- Pazdan M. [2011], *Komentarz do art. 23 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, red. K. Pietrzykowski, wyd. 6, C.H. Beck, Warszawa.
- Pazdan M. [2012], *Dobra osobiste i ich ochrona* [w:] *System prawa prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, wyd. 2, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa.
- Piechowiak M. [1999], *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich ochrony*, TN KUL, Lublin.
- Pietrzak H. [2014], *Prawo do ustalenia tożsamości w polskim porządku prawnym*, Aspra, Warszawa.
- Podręcznik europejskiego prawa o ochronie danych osobowych* [2014], Rada Europy, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg.
- Pojęcie tożsamości* [1998], „Zakorzenie”, nr 1, www.zakorzenie.most.org.pl (dostęp: 6.01.2015).
- Radwański Z. [1996], *Prawo cywilne. Część ogólna*, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa.
- Radwański Z. [2005], *Prawo cywilne. Część ogólna*, wyd. 6, C.H. Beck, Warszawa.
- Roagna I. [2012], *Ochrona prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka*, Rada Europy, Strasburg.

- Safjan M. [2002], *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, z. 1.
- Sieghardt P. [1985], *The Lawful Rights of Mankind. An Introduction to the International Legal Code of Human Rights*, Oxford University Press, Oxford.
- Skorek A. [2009], *Prawo człowieka do integralności w Traktacie ustanawiającym konstytucję dla Europy, cz. I*, „Prawo i Medycyna”, nr 11(34).
- Smith J.M. [2006], *Wybrane zagadnienia ochrony dóbr osobistych oraz odpowiedzialności deliktowej i kontraktowej* [w:] *Zielona księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Radwański, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa.
- Szpunar A. [1979], *Ochrona dóbr osobistych*, PWN, Warszawa.
- Świdarska M. [2004], *Przymus leczenia i innych zabiegów medycznych*, „Prawo i Medycyna”, nr 3(16).
- Wąsiewicz-Szczepańska A. [2000], *Interamerykański system ochrony praw człowieka* [w:] *Ochrona praw człowieka w świecie*, red. L. Wiśniewski, Branta, Bydgoszcz–Poznań.
- Williams B. [1981], *Persons, Character and Morality*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Wróbel M. [2007], *Główne założenia projektu Kodeksu cywilnego*, „Monitor Prawniczy”, nr 14.

Akty prawne

- African Charter on Human and Peoples' Rights z 1979 r.
- A amerykańska Konwencja Praw Człowieka, podpisana w San Jose w 1969 r.
- Final Act of the International Conference on Human Rights, UN Publications No. E 68. XIV, 2.
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 r.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i godności osoby ludzkiej w kontekście zastosowań biologii i medycyny: Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie, przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 19 listopada 1996 r.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 3 września 1953 r., www.bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka (dostęp: 15.01.2015).
- Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie, przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 19 listopada 1996 r.
- Powszechna deklaracja w sprawie genomu ludzkiego i praw człowieka z 11 listopada 1997 r.
- Protokół dodatkowy do Konwencji bioetycznej w sprawie testów genetycznych wykonywanych w celach medycznych, otwarty do podpisu 27 listopada 2008 r.
- Ustawa z dnia 23.04.1964 r., Kodeks cywilny, Dz.U., nr 16, poz. 93 ze zm.

Orzecznictwo

- Wyrok ETPC z 25 stycznia 2000 r., *Bensaid vs. Zjednoczone Królestwo*, 53025/99, www.ptpa.org.pl (dostęp: 10.01.2015).
- Wyrok ETPC z 16 maja 2002 r., *Worwa vs. Polska*, 26624/95, www.ptpa.org.pl (dostęp: 10.01.2015).
- Wyrok ETPC z 9 marca 2004 r., *Glass vs. Zjednoczone Królestwo*, 61827/00, www.coe.int (dostęp: 10.01.2015).
- Wyrok ETPC z 13 maja 2008 r., *Juhnke vs. Turcja*, nr 52515/99, www.coe.int (dostęp: 10.01.2015).

- Wyrok ETPC z 27 kwietnia 2010 r., Ciubotaru vs. Mołdawia, nr 27138/04, www.ptpa.org.pl (dostęp: 10.01.2015).
- Wyrok ETPC z 7 lutego 2012 r., Von Hannover vs. Niemcy (nr 2), 40660/08, LEX, nr 1104747.
- Wyrok ETPC z 3 kwietnia 2012 r., Gillberg vs. Szwecja, 41723/06, LEX, nr 1130644.
- Wyrok ETPC z 21 czerwca 2012 r., E.S. vs. Szwecja, 5786/08, LEX, nr 1169113.
- Wyrok ETPC z 7 lipca 2012 r., Axel Springer AG vs. Niemcy, 39954/08, LEX, nr 1104745.
- Wyrok ETPC z 30 października 2012 r., P. i S. vs. Polska, 57375/08, LEX, nr 1223096.
- Wyrok ETPC z 16 kwietnia 2013 r., Aswat vs. Zjednoczone Królestwo, 17299/12, www.hfhr.pl (dostęp: 10.01.2015).
- Wyrok s. apel. w Białymstoku z 9 sierpnia 2012 r., sygn. II AKa 137/12, LEX, nr 1217652.
- Wyrok SN z 27 sierpnia 1968 r., OSPIKA 1969, poz. 165.
- Wyrok SN z 25 maja 2011 r., II CSK 537/10, LEX, nr 846563.

Inviolability and Integrity in the Draft of Book One of the Civil Code – an Examination of Laws

(Abstract)

The study examines the issue of extending the proposed wording of article 21 in the draft of book one of the Civil Code on two closely related personal rights – inviolability and integrity. The proposed extension of the contents of the catalogue of personal rights confirms the position of the doctrine to this point in time as regards the need to guarantee the particular protection for individuals and the threat to the personal rights layed out therein. Done in accordance with international acts and documents and ETPC case law, the analysis leads to two main conclusions. First, the concept of integrity is undoubtedly rooted in basic human rights including dignity, freedom, and privacy; and, second, its scope is very broadly interpreted, allowing for a diversity of concepts and forms of integrity to be differentiated. These include biological, genetic, moral, and sexual integrity.

Keywords: identity, integrity, invincibility, right of personality, privacy.